

Yayın Kritiği:

TARİH DERS KİTAPLARINDA “ERMENİLER” CUMHURİYET’TEN
GÜNÜMÜZE

Erhan METİN

Ankara: TEPAV Yayınları, 2015, 166 s.

Fatih YAZICI*

Giriş

Tarih, kimliklerimizin önemli bir parçasıdır. Özellikle kolektif kimlikler inşa ederken tarihe sık sık referanslar veririz. Bunu o kadar sık yaparız ki tarih, ulus gibi kolektif kimliklerimizin inşa alanı olmanın ötesinde onun yaratıldığı bir alana dönüşür. Modern dünyada tarih aracılığıyla ulusal kimlikler inşa etmenin en kestirme ve en çok başvurulan yollarından birisi, “biz” ve “öteki” karşıtlığından yararlanmaktır. Ötekine yüklenen (çoğunlukla olumsuz) anlamlar üzerinden hem “biz” kutsanır hem de sınırları belirginleştirilir. Bir başka deyişle “biz” adına öteki kurban edilir. Bütün bu süreç içerisinde tarih dersleri ise, inşa edilen biz ve öteki kimliklerinin meşrulaştırılması ve yaygınlaştırılmasına hizmet eder. Türkiye’de tarih derslerinin ve ders kitaplarının gelişimi incelendiğinde, bu durumun en belirgin örneklerinden bir olduğu anlaşılır.

II. Meşrutiyet’ten bu yana tarih derslerinin en önemli amacı, ulusal kimliğin oluşması, sürdürülmesi ve desteklenmesi olmuştur. Ulusal kimliğin sınırları dışında

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta:
fatih23yazici@gaziosmanpasa.edu.tr

kalan birçok kimlik ise bu süreç içerisinde kimi zaman görmezden gelinerek kimi zaman da kendisine yüklenen olumsuzluklar üzerinden ötekileştirilmiştir. Bu “öteki” kimliklerin başında hiç şüphesiz Ermeniler gelmektedir. Tarih eğitimcisi Erhan Metin’in *Tarih Ders Kitaplarında “Ermeniler” Cumhuriyet’ten Günümüze* adlı çalışması, Cumhuriyet tarihi boyunca Ermeni kimliğinin, tarih ders kitaplarına nasıl yansıdığını incelerken, aslında bir ötekileştirme serüvenini de bizlere sunuyor.

Metin, Cumhuriyet tarihi boyunca tarih ders kitaplarında Ermenilerin ele alınışını “Tek parti, Çok partili dönem ve Son dönem” olarak belirlediği üç farklı zaman aralığında incelemiş ve bu dönemlerin ders kitaplarını karşılaştırarak, Ermeni kimliğine yaklaşım biçimlerine dair değişim ve sürekliliğin izlerini takip etmiştir. Bu amaçla öncelikle “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Amaçları”, “Türkiye’de Tarih Ders Kitapları” ve “Türk Okullarında Ermeni Meselesinin Öğretimi” gibi genelden özele inen başlıklarla konuya giriş yapılmıştır. Daha sonra ise “Türk Tarih Ders Kitaplarında ‘Ermeni’ Meselesi” üst başlığında “Tek Parti Dönemi Ders Kitaplarında ‘Ermeni’ Meselesi”, “Çok Partili Dönem Ders Kitaplarında ‘Ermeni’ Meselesi” ve “Son Dönem Ders Kitaplarında ‘Ermeni’ Meselesi” alt başlıklarıyla, çalışmanın özgün kısmını oluşturan tarih ders kitabı incelemeleri, kronolojik bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu başlıklandırma yazarın, Türk tarihyazım ve öğretimindeki, Ermenileri tarihte bir “mesele/sorun” olarak değerlendiren yaygın anlayışı paylaştığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Kitabın giriş kısmında referans verilen araştırmalar, tarih ders kitaplarının Türkiye’de Ermeni algısının oluşumunda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Metin, 2007 yılında yaptığı ve sonuçlarına kitabında da yer verdiği çalışmasında lise öğrencilerine; “Ermeni Meselesi” hakkında sahip oldukları bilgileri kazanmalarında etkili olan kaynakları sormuş ve öğrenciler birinci tercihlerinde en etkili kaynak olarak tarih öğretmenini göstermiştir. Yine aynı çalışmanın verileri bize göstermektedir ki, görüşüne başvuru tarih öğretmenlerinin birçoğu, ilgili konunun öğretiminde kaynak olarak sadece ders kitabını kullanmaktadır. Dolayısıyla özelde Ermeniler, genelde ise azınlıklar ile ilgili algılarımızın oluşmasında tarih ders kitapları doğrudan etkilidir. Üstelik sosyal yaşantısında azınlık topluluklardan herhangi biriyle karşılaşma fırsatı olmayan ya da konuyla ilgili özel bir araştırma yapmayan kişilerin “öteki”ne karşı tutumlarının oluşmasında tek belirleyici etken, tarih ders kitapları haline gelmektedir. Bütün bu genel çerçeveye göz önünde bulundurulduğunda, tarih ders kitaplarında Ermeni

kimliğinin ele alınış biçimlerini inceleyen Metin'in çalışmasının önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Tek Parti Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Ermeniler

Bilindiği üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni tarih ders kitaplarının hazırlanması konusunda aceleci davranılmamış, II. Meşrutiyet döneminden itibaren okutulan ders kitapları, bir takım değişikliklerle kullanılmaya devam etmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren ağırlıklı olarak kültürel alanda yapılan inkılâpların bir parçası olarak, 1931 yılında dört ciltlik lise tarih ders kitapları hazırlanmış, aynı ders kitaplarının sadeleştirilerek ortaokullarda da okutulması öngörülmüştür. Türk Tarih Tezi'nin yaygınlaştırılarak meşrulaşmasını amaçlayan bu ders kitapları, oldukça geniş bir yazar topluluğu tarafından, Cumhuriyet kadrolarının düşünsel arkaplanını yansıtacak biçimde hazırlandığını söylemek mümkündür.

Metin'e göre 1931 yılına kadar okutulan tarih ders kitapları, Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihi seyrine ait ayrıntılı bilgilere yer vermemektedir. *“Ermenilerden bahsedilen bölümlerde ise, genellikle ‘Ermeniler’, Osmanlı toplumu içerisinde yer alan gayrimüslim unsurlardan”* veya *“İstiklal Harbinde mücadele edilen milletlerden bir tanesi”* olarak yer almaktadır. Metin'e göre Ermenilerin bu ders kitaplarında *“hiçbir suretle ötekileştirilmediği görülmektedir”*.

Metin'in tespitine göre 1931 sonrası tek partili dönemde yazılan *Tarih III* isimli ders kitabı, Ermenilerden bahsederken ilk kez konuya “Mesele” olarak yaklaşan ve “Ermeni Meselesi” ifadesini ilk kez kullanan ders kitabı olma özelliğine sahiptir. Kitapta “Ermeni Meselesi” konusu “Ermeni, Girit ve Makedonya Meseleleri” başlığı altında işlenmiştir. İlgili bölümden yapılan alıntıda geçen “Ermenilerden bazıları”¹ ifadesine Metin, özel bir vurgu yapmaktadır. Metin'e göre bu ifade ile yazar(lar), “Türk-Ermeni ilişkileri ve Ermeni Meselesine dair bir genelleme yapmaktan kaçınmış, bu meselenin ortaya çıkışında tüm Ermenilerin olmadığını da altını çizmiştir”. Fakat alıntılanan bu tek örnekten yola çıkarak ders kitabı yazarlarının, Metin'in söylediği gibi bir hassasiyet içinde olduklarını söylemek mümkün görünmemektedir. Zira ilgili ders kitabının devamında veya farklı bölümlerinde “Ermenilerin Türklere ettiği zulümler”, “Ermenilerin... saldırıları” gibi, benzerine çok sık rastlanabilecek ifadeler, ders kitabı

¹ “Osmanlı Devleti Berlin Antlaşması'nda Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde reform yapmayı üstlenmişti. Ermenilerden bazıları oralarda yapılan reformları yeterli görmediler”.

yazarlarının, Ermenilere dair yaptığı bir genellemelere işaret etmektedir. Üstelik Ermenilerin “*Türkleri toplu olarak öldürmekten bir an geri*” durmayan bir topluluk olarak tanımlanması, genellemenin de önüne geçen bir durumdur. Ermenilerle ilgili bu doğrudan ifadelerin yanı sıra Hıristiyan unsurların, “*memleketin her tarafında... devletin bir an evel çökmesine...*” çalıştıkları gibi çok daha genelleyici ifadeler, dikkatlerden kaçmamalıdır (TTTC, 1931; 8).

1930’lu yılların tarih ders kitaplarında, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarının toplumsal hafızada bıraktığı iz, açık bir biçimde görülmektedir. Bununla birlikte ulus-inşa sürecinin, farklılıkları ötekileştirici etkisi, ders kitaplarındaki, Ermeniler başta olmak üzere azınlık sözleşimini şekillendiren unsurlardandır (Yazıcı, 2015; 126). Cumhuriyetin erken döneminde tarih ders kitaplarında, Ermenilerin dair ötekileştirmenin çoğunlukla genellemeler yoluyla yapıldığı söylenebilir.

Çok Partili Dönem Ders Kitaplarında Ermeniler

Yazar çok partili dönem ders kitapları şeklinde yaptığı başlıklandırmada, 1950-1980 arasında okutulan ders kitaplarını incelemektedir. Aslında 1931 sonrası dönemde tarih ders kitapları anlamında en önemli kırılma İnönü döneminde yaşanır. Batı medeniyetine ve onun kaynaklarına yönelme anlayışı bu dönemin hem kültür hem de eğitim politikalarının belirleyici unsuru haline gelir. *Türk Hümanizmi* olarak adlandırılan dönemde aynı zamanda Kemalist tarih yazımına gizliden gizliye karşı çıkıp (ama Kemalizmi inkâr etmeden) Batı okulu ile bütünleşen bir tarih yazımı hareketinin yükselişine de tanık oluyoruz (Copeaux, 1998).

Tarih ders kitapları bağlamında değişim Atatürk’ün ölümünden hemen sonra yaşanır. 1939 yılında Şemseddin Günaltay tarafından *Tarih I* adlı ders kitabını kaleme alınır. 1942’de ise Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun ve Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan tarih ders kitapları ile karşılaşmaktayız (Yazıcı, 2011). Hazırlanan bu ders kitapları ile tarih dersleri, Atatürk dönemindeki Türk tarihini kendisine *miğfer* edinen yapısından çıkarılmış, bunun yerine Yunan ve Roma tarih ve medeniyetlerinin öğretilmesi zaman zaman Türk tarihinin önüne geçmiştir. Mansel, Baysun ve Karal’ın İlkçağ tarihini konu alan *Tarih I* ders kitabının %5’i (11 sayfa) Türk tarihine ayrılırken, Yunan tarihine ayrılan kısım %30 (65 sayfa), Roma tarihine ayrılan kısım ise %27’dir (58 sayfa). Aynı şekilde Yeni Çağ’ı konu edinen Tarih III ders kitabında da Osmanlı ve Avrupa tarihleri arasında dengeli bir dağılım söz konusudur (Yazıcı, 2011).

Demokrat Parti iktidarında ise siyasal anlamda önemli değişimler yaşanmasına rağmen, tarih ders kitaplarının yazımında önemli bir değişim söz konusu olmamıştır. Bu dönemde Türk Hümanizmi ile aynı tarihyazım anlayışını benimseyen Emin Oktay ve Niyazi Akşit'in ders kitapları ile karşılaşmaktayız. Metin'in de altını çizdiği gibi bu ders kitaplarının en dikkat çekici özelliği 1980'li yıllara kadar yaklaşık otuz yıl boyunca okutulmuş olmalarıdır.

Ders kitaplarının tarihyazım anlayışında yaşanan bu değişime paralel olarak Ermenilerin ele alınış biçiminde de farklı bir yaklaşım söz konusudur. Ermeniler, artık "Ermeni vatandaşlarımız"dır. Önceki dönemde Türklere "saldıran", "zulmeden", "katliama girişen", "kütteleler halinde öldürmekten bir an bile geri durmayan" şeklinde heyecanlı ithamlara maruz kalan Ermeniler, "Milli çıkarları için harekete geçen" bir topluluk haline gelmiştir. Dolayısıyla Metin'in bu dönemin ders kitaplarında Ermenilerin "öznel ve sübjektif bakıştan" ve "ötekileştirmeden uzak kalınarak" anlatılmaya çalışıldığı şeklindeki değerlendirmesi, mevcut durumu önemli ölçüde yansıtmaktadır. Fakat Metin'in yaptığı bu değerlendirmenin kapsamına İbrahim Kafesoęlu ve Altan Deliorman tarafından hazırlanan ders kitapları da girmektedir ki bu durum, yapılan değerlendirmenin tutarlılığına zarar vermektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Kafesoęlu ve Deliorman'ın hazırlamış olduğu *Tarih I-II* ders kitapları, Türk-İslam Sentezine dayanmaktadır. Türk-İslam Sentezi ise, seçkinlerin Batıcılığını eleştirerek Hümanist akıma tepki gösteren tarihçilerin, Türk tarihinin Asyalı ve Müslüman özelliklerine dayanarak oluşturdukları bir tarihyazım anlayışdır (Copeaux, 1998). Dolayısıyla bu ders kitaplarını, kendilerinden öncekilerle birlikte ve aynı dönem içerisinde, özellikle de azınlık söylemi bağlamında değerlendirmek, ciddi yanılgılara sebep olabilir.

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kısa ama kültür politikaları anlamında etkili iktidarının bir sonucu olarak hazırlanan Türk-İslam Sentezi etkisindeki ders kitapları, azınlıkların, özellikle de Ermenilerin tarih derslerinde ele alınışında önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Gerek Türk-İslam Sentezi'nin dayandığı milliyetçi esaslar, gerekse ASALA terör örgütünün 1973 yılından itibaren Türk diplomatlara yapmış olduğu suikastların belirlediği güncel politik, tarih ders kitaplarındaki Ermenilerle ilgili söylemi önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durumun en somut örneklerini, Yılmaz Öztuna (1976) tarafından hazırlanan ve Metin'in çalışmasında inceleme kapsamına almadığı Tarih III ders kitabında görmek mümkündür. "Ermeni Meselesi"nin müstakil bir başlık

altında ve bir daha çıkmamak üzere tarih ders kitaplarına ilk defa girdiği bu eserde Ermeniler “*Türk ve Kürdler’i yurdlarını bırakıp gitmiye mecbur etmek için akıl almaz işkencelerle*” öldüren “*tamamen vahşi bir kavim*” olarak nitelendiriliyordu. Bununla birlikte II. Abdülhamit dönemin İstanbul’da başlayan Ermeni ayaklanmasının nasıl bastırıldığını Öztuna, son derece doğal ve sıradan bir olay olarak anlatmaktadır:

Sultan Hamid, bütün asker, hatta polisi Ermeni mahalle ve evlerinden çektikten sonra, başta İstanbul limanının o zaman çok kalabalık bir kitle teşkil eden hamalları olmak üzere, sivil halktan gönüllüleri, mütecaviz Ermenilerin üzerine saldı. Ateşli silah kullanılmasını kesin şekilde yasaklayan, mecbur olmadıkça kesici silah da kullanılmamasını isteyen padişah, kalın sopalar dağıttırmıştı. O gece Türkler, yolda ellerine geçirdikleri Ermenileri bu sopalarla hakladılar. Bu suretle birkaç gün ve gece içinde yüzlerce Ermeni öldürüldü. Türkler’den de ölen oldu (Öztuna, 1976; 197).

Tarihsel bir durumu aktarmak yerine Ermenileri bir ölçüde hedef gösteren ya da ASALA terörünün karşılığının tarih aracılığıyla alındığı bu metinler, Türk-İslam Sentezi ile tarih ders kitaplarında Ermeni söyleminin ne ölçüde değiştiğinin anlaşılması bakımından önemlidir. Nitekim 12 Eylül 1980 darbesinden sonra da bu etkinin tarih ders kitaplarında devam ettiği söylenebilir.

Son Dönem Ders Kitaplarında Ermeniler

Metin, son dönem ders kitapları olarak 1990’lı yılların başından 2012 yılına kadar okutulan tarih ders kitaplarını ilgili başlık altında incelemiştir. Bu başlığı da tehcir öncesi ve sonrası olmak üzere iki alt başlık şeklinde ele almaktadır. Son dönem tarih ders kitaplarında Ermeniler, Türk tarihyazımında geleneksel olarak “Ermeni Meselesi”nin başlatıldığı II. Abdülhamit dönemine kadar imparatorluğun “*en mutlu vatandaşlarından idiler*”. Bunun en önemli nedeni ise Ermenilerin “her türlü hürriyet”e sahip olmalarıyla açıklanmaktadır. Bununla birlikte şu açıklama kayda değerdir:

Özellikle büyük şehirlerde yaşayan Ermeniler ticaret, sanat, sarraflık ve bankerlik ile uğraşarak zengin olmuşlardı. Türk halkının durumu ise tam tersiydi. Eli silah tutanlar cepheden cepheye koşarken geride kalanlar kadın, çocuk, malul gazi ve yaşlılardı... Osmanlı Devleti’ne bağlı Türk-İslam halkı askere alınıp devlet savunmasına hizmet verirken, diğer azınlıklar gibi Ermeniler de askere alınmamış, işlerinin başından ayrılmadıkları için zenginleşmişlerdi.

Osmanlı Devletinde yaşayan diğer azınlıklar gibi Ermenilerin de maddi imkânları çok yüksekti.

Sahip oldukları bütün bu olağanüstü koşullara rağmen her nasıl olmuşsa Ermeniler, önce Ruslar tarafından “*Osmanlı devleti aleyhine*” kışkırtılmışlar, Fransa tarafından da desteklenmişlerdi. “*Büyük Devletler*” ise “*Ermenilere para ve silah sağlamıştı*”. Batılı devletlerin kışkırtmaları, şüphesiz sorunun ortaya çıkışında önemli bir etkidir. Fakat tarih ders kitaplarında yer alan ifadeler, bu kışkırtmaların Ermeni toplumunun, en azından bir bölümü üzerinde neden karşılık bulmuş olabileceği sorusunu cevaplamakta sığ kalmaktadır.

Son dönem tarih ders kitaplarında Ermenilerin Osmanlı toplumundaki durumunu tanımlayan “*en mutlu vatandaşlar*” ifadesi Metin’e göre “*göreceli ve soyut bir ifade olmasının yanında öznel bir yargı da içermektedir... Hatta Ermeni milletinin manevi durumu hakkında duygusal bir derecelendirilmenin yapılmış olduğu yargısına ulaşmak da mümkündür*”. Ermenilerin “*her türlü hürriyet*”e sahip oldukları iddiası ise Metin’e göre Ermenilerin “*niçin özgürlük mücadelesi verdikleri*” sorusunu akla getirmektedir. Metin, şöyle devam etmektedir:

Osmanlı Ermenilerinin ifadenin anlatıldığı dönem (1877-1878 e kadar olan süreç) içerisinde, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiş ve devletin gayrimüslim tebaası olarak yaşadıklarını hepimiz bilmekteyiz. Osmanlı Devleti Padişahının Ermeni patriğini bizzat kendisinin atadığı (Fatih’in Ermeni Patriği Hovakini İstanbul’a getirterek Ermenilerin Ruhani lideri ilan etmesi), Tanzimat’a kadar gayrimüslimlerin devlet memuru olamayacaklarına dair kanunun olması gibi azınlıklara ve Müslüman tebaaya göre getirilmiş hak ve hürriyetlerde bazı kısıtlama ve sınırlamalar göze çarpmaktadır. Osmanlı Devletinin bazı haklar üzerine getirmiş olduğu sınırlamaları düşündüğümüzde Ermenilerin ifadede geçtiği gibi her türlü hürriyete sahip olmadıklarını görmekteyiz.

Metin’e göre “Ermeni Meselesi”nin ortaya çıkışında, Rusya ve Batılı devletlerin etkisine tarih ders kitaplarında yer verilmesi ile Ermenilere “*karşı bir anti-pati veya düşmanlığın oluşması*” ve Ermenilerin “*direkt olarak hedef haline getirilmesi*” önlenmeye çalışılmaktadır. Metin, şöyle ifade etmektedir:

Bu durum Türklerin, Ermeniler hakkında ileriye dönük yapıcı bir söylem otaya koyabilmek adına adeta açık bir kapı bıraktığını da göstermektedir... Daha

önceki yıllara ait kitaplarda görülen sağduyulu bakış açısı, yani direkt ve doğrudan Ermenileri düşman ilan etmeme ve onların Osmanlı tebaası iken durumlarına yapılan bu ve buna benzer örneklerdeki ifadeler Türk ders kitaplarının bu konuda olabildiğince pozitif yaklaşıma çalıştığını göstermektedir.

Bununla birlikte “*on binlerce masum Türk köylü, kentli ve kasabalısı Ermeniler tarafından vahşice katledilmişti...*” gibi duygu belirten ifadeler de ders kitaplarında yer bulmaktadır. Fakat Metin’e göre bu ve benzeri ifadeler, “nadiren” göze çarpmaktadır. Yazar bu durumu, “*duygu yüklü, acı verici, düşmanlık arttırıcı ifadelere ağırlık verilmesini öngören bir yazım politikasının*” olmadığı, sadece ders kitabı yazarının “kişisel bakışı”nın satır aralarına yansımaları şeklinde yorumlamaktadır. Bu yorumu desteklemek için de *Ermeni Komitaları*, *İsyancı Ermeniler* gibi ifadelerle “*son dönem ders kitaplarında da bütün Ermenilere yönelik bir genelleme yapmaktan uzak durulduğunu*” belirtmektedir.

Metin’in, yakın dönem ders kitaplarında Ermenilerin ele alınış biçimi ile ilgili yaptığı olumlu değerlendirmelerle tezat oluşturacak bir takım verileri de ortaya koymak gerekir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Ermenilere dair genellemelerden uzak durulması, çok yaygın ve yerleşik bir durum değildir. Yazarın, tarih ders kitaplarından yaptığı alıntılar arasında yer alan ifadeler, bu duruma kanıt oluşturmaktadır:

Ermeniler... tedhiş hareketlerine başladılar,

Ermeniler, kadın, erkek, genç yaşlı demeden binlerce Türk’ü insanlık dışı vahşetle öldürdüler,

Ermeniler, Adana ve çevresinde zayıf buldukları Müslüman mahallelerine saldırmışlar ve kadın, çocuk demeden Türkleri öldürmeye başlamışlardı,

Ermeniler... İstanbul’da Osmanlı Bankasına saldırıya geçtiler.

Ermenilere dair bu tür genellemelerin sayısız örneğinin olduğu göz önüne alındığında, tarih ders kitaplarındaki azınlık söyleminin ne kadar sorunlu olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla bu durumu “yazarın duygularının satır aralarına karışması olarak görmek”, pek de mümkün değildir. Her ne kadar Ermenilere karşı yapılan ötekileştirmeyi “devletin yayın politikası” olarak değerlendirmek yanlış olsa da en azından tarih öğretiminde, Ermeniler başta olmak üzere azınlıklar konusunda hassasiyetin gözetildiği bir politikadan da söz edilemez.

Yakın dönem tarih ders kitaplarıyla ilgili Metin'in, Ermenilerin "*direkt olarak hedef haline getirilmesi*"nin önlenmeye çalışıldığı yorumu da tartışmaya açıktır. Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (2014) ders kitabında, "Ermenilerle Savaş"ın ele alındığı, "Doğu Cephesi" bölümünün, Mehmet Emin Yurdakul'un "Vur"² şiiriyle başlaması, herhangi bir dolaylı anlatımın ötesinde, Ermenileri doğrudan bir şiddet eylemine hedef gösterir niteliktedir. Bu ve benzer örneklerin, günümüzde okutulan ders kitaplarında kendisine yer bulması, Metin'in "günümüze yaklaşıldıkça hazırlanan ders kitaplarında objektifliğin ön plana çıkmaya başladığı ve birçok eğitim uzmanının bu alanda çalışmalar yaparak bu objektifliği yansıtmaya çalıştığı" ya da "ortak bir tarih yazımı için Türk ders kitaplarının hazır olduğu" şeklindeki değerlendirmesini tartışılır kılmaktadır.

Sonuç

Araştırmacının bakış açısından, dünya görüşünden, incelediği konuya yaklaşımından etkilenmeyen bir sosyal bilim çalışması düşünülemez. Bu durum, yukarıdaki satırlarda incelenen Metin'in çalışması için geçerli olduğu gibi, onu eleştirel bir gözle değerlendirmeyi amaçlayan bu yayının kritiği için de geçerlidir. İki bakış açısı arasındaki farklılık, Metin'in tarih ders kitaplarında Ermenilerin ele alınış biçimine ilişkin yapmış olduğu bazı olumlu değerlendirmelerin, bu yazı boyunca tartışılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yukarıda yapılan değerlendirmeleri, uzun ve yorucu bir araştırma sürecinin sonunda hazırlandığı belli olan Metin'in çalışmasının niteliği ile ilgi olarak değil, bir yaklaşım farklılığının sonucu olarak değerlendirmek gerekir.

Özellikle azınlıklarla ilgili araştırmalarda sosyal bilimcinin kurmaya çalıştığı empati, bazı durumlarda sınırlı kalabilmektedir. Bu durumda konunun muhataplarını da araştırma kapsamına dâhil etmek, çalışmanın sınırlarını daha da genişletir. Nitekim yapılan bir araştırmada, tarih ders kitapları ile ilgili görüşlerine başvurulmuş Ermeni öğrenciler, yaşadıkları toplum içerisinde kendi kimliklerine dair bir farkındalığın olmadığını, yok sayıldıklarını, hatta dışlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri olarak da tarih derslerinde ve dolayısıyla tarih ders

² Ey Türk vur, vatanın bakirlerine, Günahkâr gömleği biçenleri vur!.. (Komisyon, 2014; 48)

kitaplarında kendi kimliklerinin aktarımında kullanılan ötekileştirici söylemi belirtmişlerdir (Yazıcı, 2015).

Türkler ve Ermeniler, Anadolu coğrafyasında yaklaşık bin yıl boyunca birlikte yaşayan iki halktır. Ötekileştirici söylemin kaynağı ise, tarih ders kitaplarında Ermenilerle ilgili anlatımın, iki halk arasında yüzyıllar boyu devam eden ilişkinin sorunlu olan son 30-40 yılına odaklanılmış olmasıdır. Dolayısıyla Ermeniler, tarih ders kitaplarında bir “sorun/mesele” olarak yer bulabilmiştir. İlgili bölümlerin temel amacının, soykırım iddialarına cevap vermek olduğu da göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin tarih öğretiminde Türk-Ermeni ilişkilerinin ne kadar sığ bir çerçeveye oturtulduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarına haksızlık yapmamak adına son olarak belirtmek gerekir ki, Ermenistan’da okutulan ders kitaplarındaki Türk imgesi, Türkiye’de okutulan ders kitaplarındaki Ermeni imgesinden çok da farklı değildir. Ermenistan ders kitaplarında “Türklerin Türk olmayan Müslüman halkları Türkleştirmeye çalıştığı, Hıristiyanları yok etmeyi planladıkları, Ermenileri ise “kitlesele olarak sürgün ve katlettikleri” vurgulanmaktadır. Ermeni tarih ders kitaplarında Türkler genellikle “katleden, öldüren, yok eden, tehlikeli, mahrum eden, korkutan, cani, sürgün eden” gibi ifadelerle nitelendirilmektedir (Deveci Bozkuş, 2015). Her iki ülkenin ders kitaplarında yer alan öteki imgesi farklı olmakla birlikte ötekileştirmenin dilinin aynı olduğu dikkat çekmektedir.

Her iki ülkenin tarih ders kitaplarının henüz ötekileştirmeden ve önyargılardan arındığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla Metin’in “*ortak bir tarih yazımı için Türk ders kitaplarının hazır olduğu*” şeklindeki ifadelerini bir durum tespiti olarak değil, bir temenni olarak değerlendirmek gerekir. Bu temenninin gerçekleşmesi için de ders kitaplarındaki azınlık söylemini, bilimsel anlamda tartışmaya açan çalışmalara ihtiyaç olduğu ortadadır. Metin’in kitabı böyle bir tartışmaya olanak tanınması bakımından da oldukça anlamlıdır.

Kaynakça

- Copeaux, E. (1998). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk İslam sentezine* (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Deveci-Bozkuş, Y. (2015). Ermeni tarih ders kitaplarında 1915 olayları. *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (1), s. 89-105.
- Öztuna, Y. (1976). *Tarih III*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Komisyon, (2014). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. Ankara: Devlet Kitapları.
- T.T.T.C. (1931). *Tarih IV Türkiye Cümhuriyeti*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Yazıcı, F. (2015). *Azınlık okullarında tarih eğitimi ve çokkültürlülük*. İstanbul: Yeni İnsan.
- Yazıcı, F. (2011). Cumhuriyet Dönemi tarih ders kitaplarında tarih yazımı. V. Engin ve A. Şimşek (Ed.), *Türkiye’de Tarih Yazımı*. İstanbul: Yeditepe.